

Библиотека Матице српске

3103

Љожићне приче

од

МИЛЕНЕ МИЛАДИНОВИЋКЕ

БИБЛИОТЕКА
МАТИЦЕ СРПСКЕ

14072

НОВИ САД

ШТАМПАРИЈА СРПСКЕ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА

1904.

Божитне приче

ОД

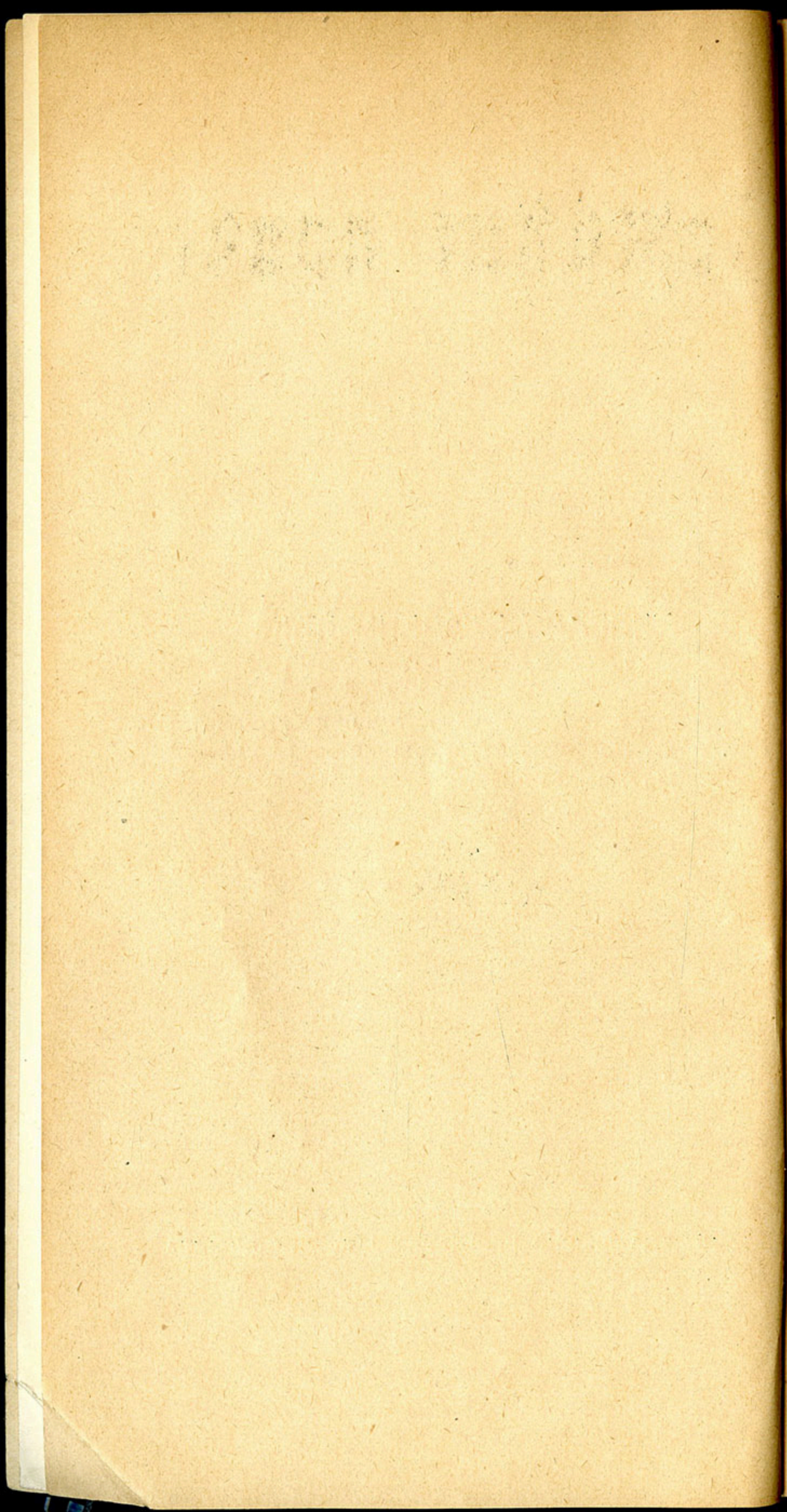
МИЛЕНЕ МИЛАДИНОВИЋКЕ

НОВИ САД

ШТАМПАРИЈА СРПСКЕ КЊИЖАРЕ БРАЋЕ М. ПОПОВИЋА

1904.

Кад звона звоне.

како лепо говоре звона, о како су им дивне речи које се чују у разно доба, само треба човек да их разуме. Јер му својим тучним језиком сваки пут друго нешто казују.

Кад суботом у вече звони на вечерње, тада знамо, да је довршен сав недељни рад, и да ће наступити и за душу и за тело одмор. И кад у недељу први звук њихов одјекне, тад опомињу човека, да даде Богу што је божје, и зову га да пође у цркву на молитву, а онога, који је због какве сметње остао код куће, подсећа, да се доста њих тога дана искупило у цркви, да се помоле за себе и своје, а свештеник да шаље топле молитве вишњем Творцу за читаво човечанство.

А кад се зачује да звони на Достојно, тада као да казују ти звуци, да се мир и тишина спушта с неба на земљу, како би овладао мир и у срцима човечјим. А како тек милозвучно звоне звона на Божић. „Христос се роди!“ Тако звона поздрављају све хришћане. „Христос се родио, да твоје грехе испашта и да се за нас жртвује“. И старо и младо се необично радује тада, а рекла бих чисто, да

се на тај дан и звона радују, јер радосно а уједно и озбиљно довикују: Христос се роди!

Па се за часак човеку учини, као да види, како се мало божанско дете, Божић, диже из јасала витлејемских, а и анђеле као да чује, где се лепршају око малог новорођенчета, и да певају божанствене песме, те му се чисто чини, као да га анђели крилима по образу милују.

А о Ускрсу? Још се није почела ноћ од дана делити, још се не указује рујна зора пролетња, кад загрми прва прангија, а одмах затим зачује се да звона звоне. Тада обузима човека необичан осећај, јер у души му се приказује, као да ће за који час да васкрсне богочовек, који је страдао па и умр'о за спас свију људи. И на звонки глас звона хита сваки у храм божји, да прослави највеће славље: Васкрс Бога на крсту разанетог!

У цркви горе силне свеће, јер је још ноћ; око нас је свечана тишина, коју прекидају само свете и божанске песме. И пре, но што ће се довршити јутрење, навешћује свештеник васкрс спаситељев са речима: „Христос васкрес“, а веселим срцем одговарају сви: „Ваистину васкрес“. Радосно пак објављују свету звона ту милу вест, а с душе човечје као да пада терет велики, па се у цркви чује она дивна песма: „Христос васкресе“, коју сваки с радошћу поје и која сваком хришћанину улева у душу ванредни осећај, осећај радости и среће. Са истока већ почиње да руди зора и први зрак сунчани меша се у цркви са светлошћу свећа, па даје цркви изглед још божанственији. Сва је природа оживела, из великог зимског сна земља се пробудила, кида ледену кору мраза, па се и опет оружа за нов живот, те заједно с људима слави празник Христова васкрсења, који као да нам довикује:

„Христос васкрес'! Слаби, мали
 Не дрхћите од страхоте,
 Само паз'те, шта вас учи
 Синак божји са Голготе!“ (З. Ј. Ј.)

О Духовима пак, том летњем празнику, кад забрује звона а њихов глас доноси тихи поветарац до нас, тада и цвеће од миља затресе својим чашицама, пчеле зује, а тице весело цвркућу по ваздуху; унаоколо се шири мирис од разног пољског цвећа, а ливада изгледа као диван шарени ћилим, што га је Бог ткалац начинио просто и прекрасно.

Ми видимо зелене ливаде, плодна поља, па ма и не били у цркви, шаљемо топле молитве Свемогућем, који у својој превеликој љубави не заборавља ни најмањег црвка на земљи.

Па кад се душа човечја даде на велики пут, са овог света на онај, а тело човечје лежи измождено на самртној постељи, тада зазвоне звона, да објаве смрт покојникову. Звуци њихови дижу се горе к небу, па изгледа, да са собом у лѣту носе и душу човекову, која се мало час с телом растала. Али ти звуци звона допиру и до срцаца покојникове родбине и пријатеља тако, да срца њихова од жалости и туге застрепе и задрхћу.

А кад зазвони на опело, тада испрва изгледа, као да нас звона опомињу, да ће покојниково тело међу нами још само неколико тренутака бити, а затим казују, да се спровод креће на последњи растанак са покојником, па срце хоће да нам од туге препукне, те нам глас звона још жалоснији изгледа, па нам се чини, као да с нама заједно и звона осећају. Како оно каже песник:

„Тужно с храма
 Бруји звоно,

На ошјело
 Звони оно
 Жаловито јечи ка' у болу љуту,
 Јер некога прати на задњем му путу“.

(„Звоно“ од Шилера у прев. Косановићевом).

Најпосле дође нам глас звона и као песма утешница, која нам казује, да се испред смрти нико уклонити не може, и да се судбини морамо покорити.

Код сproveda по гдекојег бездушног богаташа брује звона силно, па као да би хтела да кажу, да звоне без икаква осећаја, а њихово брујање има само да приказује срца без осећаја у пратилаца, које после погребa очекује добра даћа, да би дошли к себи од „превелике жалости“. А колико пута тек звони само мало звонце код каквог сиромашног погребa, где оно мало пратилаца испраћа покојника са истинском тугом и тешком жалошћу. А оно мало звонце звони тако полако, тако тужно и суморно, да оном, који га једанпут чује, не престано у памети остане.

Необично се звони на облаке, што је на многим местима обичај. Кад затутњи потмула грмљавина и огњене муње се поиграју по црним облацима, кад се склања и човек и животиња под кров, тада се помешају у ужасну грмљавину звуци звона, као да би хтела од горе са високе куле да предузму борбу против муња и облака, као да би хтела да разгоне опасну олују и облацине, а мало опет после тога, као да моле вишњег Творца, да се смилује на ратара, који је у зноју лица свога онолике плодне њиве обрадио, па сад стрени за плод свога рада неуморног.

А најужасније је кад звони на ватру, јер тада звук звона зове брзо човека у помоћ на место, где се несрећа догодила, па као што је човек тада узбуђен, тако му се чини, да и

неправилни откуцаји звона казују, да су и звона узбуђена, па многи од страха претрне, јер :

„Шта то звони сад у ноћ!
 У помоћ!
 Ка' од крви
 Руди зрак,
 Ал то није зори знак!

— — — — —
 Јој; прштећи плам се диже
 Ка помаман широм сиже,
 Дугим шором куће лиже“.

(„Звоно“ од Шилера).

А кад звона помало престају и сасвим престану, онда сваки зна, да се ватра гаси и да неће даљег маха обузети, па је стога и мирнији.

Али која су то звона, која најлепше звоне на свету?

Звона завичаја твога! И макар у најмањем селу да си се родио и ма да си био дуго од куће у великом свету, ипак кад се после много година у свој завичај вратиш, а твојим очима се укажу зелени брежуљци, које једино још својим назвати можеш, поздравиће те весели звуци звона твога сеоцета, ако никог немаш од твојих, да те поздраве, па ће ти звона радосно довикивати: „Здраво да си и добро дошао у свој завичај!“ И теби ће изгледати, као да са својим поздравним звуком шаљу на тебе и божји благослов. А то сеоско звоно са познатим звуцима милије ти је, него и највеће звоно, а завичај ти је опет драг као и пре.

Љубав победила.

апољу дува јак, хладан ветар, и снажно тресе прозоре на кућама. Пламенови уличних светиљака љуљају се тамо-амо и изгледају у хладном вечерњем ваздуху још већи. Људи непрестано иду улицама брзо а на лицу им се види неко свечано очекивање, а при том набављају, што им је још потребно, јер је Бадње вече.

У једној соби, која је красно намештена била, ходала је горе доле тихим, ал немирним корацима једна млада бледа жена, са стиснутим песницама, а при том је укоченим очима гледала преда се.

„Та то се не може више животом назвати“, шапутала је она. „Тако даље не може ићи, или-или, ја не могу то више издржати, немам више снаге“.

Очи јој почеше горети и учини јој се, као да се копрена превлачи преко намештаја, преко светиљке, преко свега... И тада метну руке на очи и бризну у плач.

Има већ шест година, како је пошла за човека, кога је волела. О како је тада срећна била!... И како је обоје једва чекало, да постану муж и жена! А срећа их није ни обманула и волели су се кроз све те године увек

подједнако као спочетка. Али, али... мада је је њен муж неисказано добар био, ипак је био често „врло тврдоглав“ и није јој хтео увек по вољи учинити, како је она то очекивала.

Од детињства била је навикнута, да буде све по њеној вољи, па се зато и срдила, ако јој воља није испуњена била. Испочетка се срдила мало, после више, а најпосле је њена љубав ипак победила, иако по где-кад са малим незадовољством у срцу; али поред свега тога живели су увек врло добро и били су срећни заједно са својом малом ћерком од четири године.

У то дође онај несрећни дан, којег она никада није могла заборавити. Због ј-дне маленкости су се посвађали, али тога пута предузела је себи, да не попусти.

А он је оцет мислио, да ће једном угушити њено јогунство, те зато и он није хтео да попусти. Реч по реч и обоје се разљуће и како то обично бива, рече једно другом речи, које боље да нису ни изустили.

Крв јој појури у главу и готово као изван себе, ставши управо пред њега, добаци му ружну увредљиву реч у лице. Што се иза тога догодило, на то није хтела ни да мисли. Стид јој обузе лице. О Боже... Он подиже руку и ошину је по образу... Гушио ју је. Иако је то није болело телесно, ал ју је болело душевно. Та она није добила боја ни од свога родитеља.

У љутини зграбила је тада дете и у кућној хаљини још те вечери одјурила је својој матери. Од то доба је претрпела муке самртне. Њен муж није ју ни једном речју позвао на траг, а она је очекивала, да ће је позвати кући и још молити за опроштење.

Она би се додуше испрва нећкала обичаја ради, али би му тада великодушно опростила.

Али он не долазаше, . . . та он је зацело не воли више, а можда је никад ни волео није... Али како су онда могли тако срећно живети кроз пуних шест година?

Кад год је помислила на оно срећно доба, увек би јој у срцу необично било, тако, да јој је прошла воља за нећкањем, те би своме мужу радо похитала на сусрет, и с пољупцем би му се обесила о врат, само кад би он дошао, — али он нажалост не дође никако.

Прошло је било већ три месеца и мати јој је небројено пута говорила, да се као добра и ваљана жена врати своме мужу. Али она да попусти! Радије ће умрети, него сада попустити. Та он ју је смртно увредио, а највећу жалост задао јој је њено дете, јер педесет пута би на дан питало, где јој је татица и кад ће опет спавати у својој лепој дечјој постељи код њега, кад ће видети своје лепе играчке, што јој је тата купио. Особито се радовало дете својој великој лутки са плавом косом и плавим очима, која је могла изговарати речи „мама“ и „тата“. Овде код старе мајке није јој се допадало већ и стога, што ју је мати слабо миловала, јер је она врло често немо и снужено по соби горе доле ходала, или је на дивану лежала и плакала. Само кад би ко на врата куцнуо, скочила би и гледала, ко долази, и кад је дете видело, како му мајка плаче, мислило је увек, да је томе стара мајка крива. Тад би потрчало дивану и загрливши матер шапутало би јој: „Хајдемо, мамице, кући, хајдемо! Тата зацело чека на нас, а овде није добро, ти овде увек плачеш!“

Те су је речи пекле у срцу као жеравица.

Али данас јој је био најужаснији дан од свију до сада, и млада жена је мислила, да га неће моћи преживети. „Хоће ли и ове године мала Бога доћи!“ Већ од осам дана пред Бо-

жић непрестано ју је питало дете: „Је ли, мама, хоће ли мала Бога донети тату?“ И кад ју је мати уместо одговора само тужно погледала, тада је још као мала мудрица додала: „Да, да, донеће га мала Бога зацело!“ А највише је тиштала младу жену помисао, да ће Божић проћи, а муж да јој неће доћи. Како је иначе пре о Божићу обрадовао свакојаким поклонима и њу и дете. Како ју је топло загрлио, да је мислила од велике среће умрети. О како су се обоје радовали тим свецима, тим доиста породичним празницима. А сад ће их сâм провести... сâм, без ње и детета, и у тузи. Та и он се мора сетити минуле среће... Минуле среће?... Код те помисли текну је нешто у срце.

Бадње вече...

Млада жена гледала у своје дете, које је непрестано нешто очекивало, од како се светиљка упалила.

Скоро несвесно скочи и потрчи к прозору и разгрну завесе. Кроз прозор опази звезде. И изгледаше, као да је трепераве звезде поздрављају. Бескрајни свечани мир спуштао се с неба у њену душу. У почаст празничне љубави и мира упалио је Свемогући милијун милијуна свећа, а њој се учини, као да осећа присуство Божанства, које је то све створило...

У то је неко тргне за хаљину... Иза ње је стајала мала кћи јој, те погледајући необичним погледом питала ју је: „Је ли мама... је ли мала Бога већ донела тату?...“

Два минута доцније били су обоје већ на улици, а у соби је стајала стара мати и слала тихо свој благослов на кћер...

Насред јасно осветљене собе стајао је млади муж и баш је дрхтавом руком развијао разне поклоне. На један мах зачу се тихо куцање и он похита к вратима... У његовом загрљају лежале су и жена и дете.

„Опрости ми, опрости, што сам те оставила, опрости ми данас, кад и Бог свима људима прашта... Уби ме, нек ти је Богом просто, али без тебе не могу бити, никада, никада!“

„Ја сам знао, да ћеш ти данас доћи“, — одговори муж потресено. „Нека ти Бог опрости, као и мени“.

А мала девојчица, чим је уграбила прилику, отрчала је до својих поклона и запоја дечјим гласом у највећој срећи, како је од пре навикла била: „Рождество твоје....“ а матери јој тецијаху сузе, овога пута од превелике среће.

Силом ништа.

Нетње доба било. Сено се увелико косило, па и Ђорђе, младић од својих деветнаест година, изишао је са својом браћом на ливаду. Но могло се приметити, да му посао не иде од руке, јер би почешће застао и наслонио се на косу и некуд у даљину гледао. Браћа су опазила његово застајкивање и замишљеност и било им га жао, но ипак не рекоше ништа. Најпоследње свршише посао и одоше кући.

Код куће порадише још неке послове, па онда седоше сви укућани у двориште да вечерају. Тога дана били су са свима пословима готови, те су могли да се одморе, а сутра је и онако недеља.

Ђорђе је мало јео. Мати га је са пријајеном тугом посматрала, док се отац свему чинио невешт. Млађе женске почистише брзо двориште; улице су још пре тога биле по-меле, а редуша је још на брзу руку скло-нила посуђе и угасила ватру на огњишту. Затим одоше сви на бунар, да се водом освеже и умију. Онда одоше млађи у своје вајате, а отац и мати у кућу да спавају. Тако прође један сахат. Месец се уздигао високо на об-зорју, па је својом сребрастом светлошћу

обасјао село и поља, да се све беласало. Наступила тишина ноћна, па се једино чује цвркулт раздраганог цврчка, коме годи месечина и тишина.

* * *

Све село сном мртвим спава. Само мати Ђорђева у соби није могла ни ока склопити, јер је непрестано мислила, како јој је мезимац тужан и невесео, и како необично изгледа. Та како је пре три дана весео био. Но тада му отац рече, да га мисли женити. Никада не може заборавити онај уплашени поглед свога мезимчета, којим погледа свога оца. А отац тај поглед или није приметио, или га није разумео, док је њој нежно срце материнско казивало, да њен Ђорђе страхује од намере очеве.

Она му је из очију прочитала изненадни страх, стрепњу. — Од то доба ћутао је Ђорђе, куд је год ишао, а при раду више није певао као иначе. Брижна му мати видећи га тужна забринула се, па од велике туге није могла никакo заспати, те полако тада устаде и лагано изађе у двориште. При месечини опазила је, што је слутила. Ђорђе је седео замишљен пред чардаком наслонивши главу на обе руке. Полако пође к њему, ал' кад је он спази, устаде и хтеде отићи у свој вајат, но она га задржа речима:

„Шта је теби Ђорђе?!“

„Ништа!“ — Одговори он.

„Ти, као да нешто тајиш од своје матере!“

— Но он је ћутао и гледао преда се.

„Је ли, није ти право, што ти је отац пре три дана рекао?... Зар није тако?“ — Он је ћутао и даље, само се чуло његово тешко дисање.

„Та кажи бар својој нани истину“ — рече она благо. „Зар ти немаш поверења у оној, која те је родила и однеговала, и која је на тебе пазила и пази као на зеницу ока свог?“

„Ох, нано“, — рече једва једном дубоко уздахнувши. „Та шта да ти говорим, кад ће отац и онако учинити, како је наумио!“

„Та реци ми само, а ја ћу ти помоћи колико год могу!“

„Нано“, — и он рече шта га тишти, „нано, ја и Даница пазимо се још од детињства, ја сам њој одавно рекао, да ће само она моја бити и ниједна друга!“

„Ох, Боже“, — рече мати тужно, „отац је тако прек и што науми, он изведе, а тешко ће попустити, али ја ћу ипак покушати!“

И још се дуго тихо разговараху, па онда одоше да спавају...

* * *

И покушала је мати да оца одговори од своје намере, али ништа не поможе. — Тако ће га слушати, ако не његов син! Тако мора да буде! Та девојка, коју је он изабрао за сина свога, била је богата и из добре куће. Та шта зна оно дериште! Зато је отац ту, да се брине за њега и срећу његову. На јесен мора бити сватова. Он мора слушати. — Тако је од прилике мислио и говорио Ђорђеов отац.

* * *

Дође јесен. Насташе ружни кишовити дани. Сеоске улице претвориле се у море од блата и брчкавице. Јутром рано отишао је Ђорђе по коње на пашњак, па кад се враћао кући зачу, како га неко по имену зове. Он се осврте и спази Даницу, где под једним дрветом стоји. Она беше сва бледа у лицу. Он њу већ дуго није видео, од како му је отац забранио, да иде у коло и да се с њоме састаје. Али њега је уз пркос тој забрани срце вукло Даници. О, та он мора с њоме макар још једанпут говорити. И оде до ње.

„Помози Бог, Данице“, — рече он уздрх-
талим гласом.

„Бог ти помогао, Ђорђе“! — одговори
она тужно и тихо. „Је ли истина, Ђорђе, што
сам о теби чула?“

„Па шта си чула?“

„Да се жениш.“

„Тако... отац... хоће.“

„А ти?“

Он ћуташе.

„А ти?“ — понови она још једаред
у очи му гледајући.

„Ја . . . не знам. — Ја ћу морати... како
отац хоће. — Не знам, зло је са мном... умрећу,
пропашћу?“

„А знаш ли ти, како смо се једно другом
обрекли?“

„Знам, — ја сам те волео, и волећу те,
док сам жив, али...“

„Знаш Ђорђе“ — рече Даница тужно, —
жени се . . . ради како знаш, али прво звоно,
које чујеш после твојих сватова да оглашује,
огласиће мене. То ти ја кажем. А сад с Бо-
гом остај!“ Рекавши то оде кући као утучена.

* * *

И мада је мати оца молила, и мада је
син све ћутљивији, блећи и тужнији био, ипак
отац не попусти. „Па шта му је стало толико
до Данице? Она нема ни четвртину новца, ко-
лико она друга; а најпоследње ја сам и обећао,
па не могу друкчије“, тако је непрестано гово-
рио Ђорђев отац Недељу дана пре светог
Аранђела били су сватови. Тако тужног и не-
срећног младожење није још никад било као
што је Ђорђе био

„Та не могу је волети, па да је анђео“,
— говорио је својој матери више пута пре

сватова; а отац је говорио: „Ништа, ништа, волеће се они већ; доћи ће само од себе“....

Било је то уочи Божића. Ђорђе се баш враћао кући из вароши, где је накуповао разних ствари за Божић.

Кад је био близу села, зачу звоно где звони. И сам не знаде зашто, али га прође свега језа. Брже потера коње, да што пре дође кући. Нека зла слутња га обузе, а глас звона му дође тако тужан, тако жалостан, као да носи последњи поздрав душе, која се за навек растаје с овим светом.

Ушавши у село сретне познату жену, која му одмах довикну: „Твоја Даница ти је баш сад умрла. О јадница, сиротица, сад баш идем тамо, да видим, шта то би!“

Ђорђе више нит' је што чуо, нит' је видео, већ је ударао по коњима тако да је брзо кући стигао, где је свога брата призвао и коње му предао, да их испрегне, а он је као без душе отишао кући Даничиној. Даница је лежала укочена и била сва бледа у лицу. Отровом од жигица скратила је сама себи живот..... И кад је положише у ковчег самртни, не маче се Ђорђе ни за тренут од ње. Он заборави на оца, на матер, на жену, на све. И после погребња, кад већ сви одоше с гробља, врати се Ђорђе и леже сав блед у лицу на њен гроб заронивши дубоко руке у земљу.

Мати га је после кући одвела.

Од то доба променио се он сасвим. За своју жену није ни знао да живи. После две године оставила је она њега и синчића, те се вратила својим родитељима. А Ђорђе не мога издржати у свом селу без своје Данице. Једног дана узе он свога синчића за руку и нестаде га из села, рекавши само матери с Богом.

Отишао је у Србију.

Иад гробом.

Mлада жена стојала је бледа и са разрогаченим, уплашеним очима поред врата наслонивши се на зид, а једном руком притисла је срце, док је у другој руци, која јој је клонула била, држала отворено писмо.

Какав је то страх обузео младу жену? Шта ју је тако уплашило, да је скоро изван себе?

Њене мисли одлетеле у прошлост.

Виде себе у невестинском оделу и украсу поред свога милог војна, мужа свога, виде свој нов удобан и спретан дом, што јој је спремио муж, млад, угледан адвокат, и виде себе, како стоји пред својом свекрвом, да измоли од ње благослов на њихов дом, њихов живот.

А затим угледа себе над колевком, љуљком свога милог првенца, свога Видоја.

Испред њених духовних очију промицаху разноврсне слике; судбина не хтеде нажалост да одржи, што је испочетка као обећавала. И у тај срећни брак паде јабука Ериде (свађе) а њу убаци, бар тако је млада жена тврдо мислила, нико други до — свекрва.

Неслога се из дан у дан повећавала и, нажалост, ни муж ни жена не имадоше доста

одлучности, да све то избегну. Муж је искрено волио своју жену, али исто тако и своју матер, која му је после ране смрти очеве била једина хранитељица и бранитељица. Врло га је тиштало, што се њих двоје, који су му на свету најмилији били, не моглоше сложити, заволети.

По гдекоји пут долазило је до бурних призора између мужа и жене, и срџба у срцу јој расла је све то већма. Доцније је шта више уверена била, да је ни муж не воли, па кад је при оштрој свађи између жене и матере држао страну матери, тада паде реч — реч, која није никада смела међу њима да падне, јер их је та реч за павек раставила. Она оде својим родитељима а остави мужа и дете, из пркоса, што јој се не може опростити.

Три године је од то доба пршло и већ су подуже били растављени и пред Богом и пред људима.

И баш данас доби од једне пријатељице своје вест, да се њен петогодишњи синак на смрт разболео. — Болестан — о њен мали синак, њен нежни слатки анђелак лежи тешко болестан а без неге мајчине!

С крвавим срцем растала се, откинула се од њега; ужасна чежња за њим мучила ју је од онога дана — али бесомучни, дивљи пркос, који јој се у душу уселио, не могаше да искорени, уништи.

А сад виде у машти своје миљенче, где умире и чисто осети, да у њу гледи својим плавим, благим очима, молећи је, да му дође.

Осећала се врло несрећном. И била је уверена, да је болест детиња казна божја за то, што није била одважна, па да и најтеже муке издржи за љубав свом детету, за љубав слози,

која ју је требала за читав живот њен да одржи у неразднојној вези с мужем.

Крв јој појури у главу а образи јој се заруменеше. Дође јој силна жеља, да види своје дете и да га негује, па да се упусти у очајну борбу са грозном смрћу, да своје мило дете спасе. Само брзо! О Боже свемогући, само да не буде — доцкап!

Она отпутова.

Стигавши до куће мужевљеве појури уз степенице као сумахнута. Сва задухана стаде пред познатим јој вратима од предсобља. Била је ту унутри тако необична, чудновата тишина.

О. Боже мили! Како само да уђе унутра? Шта ће тамо чути и видети? — Ноге је поклекосе. Занесе се и наслони се на зид и склопи очи.

Једва једном дође к себи и прибере сву снагу. Тако отвори врата и уђе. Никога не беше ту. Одмах је опазила, да ту није све најбоље. Пође даље вратима од собе дечје. Ту је чу а тих говор. И опет застаде у недоумици, шта да ради. А затим зачу се неко тихо, плашљиво куцање, — она стајаше пред својим пређашњим мужем и својом свекрвом.

Сви занемеше. — Први се прибере муж и запита је озбиљним, али дрхтавим гласом, шта жели.

Јадна млада жена склопи руке молећи. „Како је детету? — О, пустите ме, да га могу неговати и дворити“. Муж се окрете на страну и показа руком у угао од собе, где је дечја постеља била, и она протрча поред мужа к своје милом јединчету од којег је тако дуго растављена била.

А малишан лежао је у постељици у највећој грозници, обрашчићи његови били су врели и запурени, његова мала, намучена прса

дизала су се тако брзо, да се чисто постеља тресла. Очице му беху упола затворене.

Тај приказ био је врло тежак за младу жену; она паде јецајући на колена и говорила као за себе: „О Боже, о ти мили Боже, опрости ми — ја сам сâма свему крива!“

Три дана је поред свога мужа неговала своје дете не говорећи ни једне речи. Четвртог дана било је дете мртво: свенуло је као какав красан цветак, заћутало за навек, као што умукне какав леп глас, мио звук. — Било па и није.

Као у сну ходећи пратила је своје мртво миљенче у онај велики врт божји, одакле нема повратка, Као у несвести гледала је мали самртни ковчег, како се у земљу спушта како у земљи нестаје и како се гроб заклапа да је за навек растави од детета јој!

Остали пратиоци одоше са сахране брзо кући. Та био је тога дана Божић, први дан Божића, па су се журили, да га код куће проведу са својим милима у миру и љубави, у безбрижности и задовољству, па су се зато хитно и удалили са места суза и бола. И гробље остаде празно. Само је њих троје остало. Стара мајка клече на нови гроб и оплакиваше своје унуче, а поред ње стајао је син њен, преко чијег се лица спушташе суза за сузом. Мало даље од њих била је наслоњена на један надгробни камен бледа жена, која је била као изван себе а уплакане очи њене лутале су у даљину. Није мислила на одлазак. А и на што ће још она на овоме свету? — Изгледаше, да јој је душа оставила садашњост, па се вратила у прошлост. Њу проструја мисао о прошлим данима: сети се, како је некада дочекивала и славила Божић са својим мужем и сином. О, ала је то било дивно, божанствено. А данас?

И не знајући шта чини, пође да иде а на лицу јој се огледао јад, туга бескрајна. У то зачу, где јој неко име спомену, осврну се полако и шта виде? Мужа, где је зове к себи и руке пружа у знак опроштаја, измирења.

Дубоко уздахнувши пође к њему и паде пред њим онесвесла на земљу — — — — —

*

И после неколико часака њих троје, који су, иако растављени, једно за друго осећали, пролеваху сузе жалоснице удружени, *измирени* над гробом мртвог детенцета.

Божић — у добри час.

Било је то у малом сремском сеоцету. Баш је била недеља после подне и леп зимски дан. Момци и девојке су се већ враћали кући из кола.

На раскршћу стајала је једна лепушката девојка у разговору с једним стаситим момком; са лица им се могла читати велика узбуђеност.

„Дакле ти нећеш да поћеш за мене?“ — Питао је девојку момак. — „Ја видим, да ме не мариш и да ме ниси никад ни марила“.

„Та ја те волим, и не знам како бих те прегорела, ал ти знаш, да мој отац неће ни да чује, да пођем за сина његовог највећег душманина!“

„Па говори још једанпут с твојом наном, па је моли, што већма можеш, да се заузме за нас код твог оца, јер она може то изградити!“

„Па покушаћу још једаред, знаш, ја те врло волим и живот бих дала за тебе, али нисам могла да увредим оца“.

И тада се још и даље озбиљно разговарали а изгледало је, као да младић девојку на нешто наговара, јер се девојка уплаши и замаха главом не одобравајући, али најпослед

учини се, као да се спријатељила с његовим речима и да премишља о њима.

„Знаш шта?“ рече одлучни младић. „Ја сам моме оцу отворено рекао : тебе или никоју другу! Он ме воли и неће да стаје на пут мојој жељи, мада је у свађи с твојим оцем. Дакле ја ћу од данас осам дана доћи, и тада се мораш одлучити“.

II.

Осам дана после тога дошао је младић и опет у коло из суседног села, јер је био са стране. Девојче је већ чекало на њега. Лице јој је тужно било а то је он одмах спазио.

„Дакле твој отац неће да попусти?!“ питао ју је шапатам. Она махаше главом у повлад, да неће.

Кад се коло разишло, отишло је њих двоје заједно. — „Па шта ћемо сад. Отац воли да ме види мртву, него да будем снаха твога оца“.

„Е, не остаје ништа друго, већ да одмах идеш са мном“.

„Ал' то не иде никако“, рече уплашено девојче. „Како бих ја нанела таку увреду моме баби и мојој милој, доброј нани?!“

„Е, па добро, Онда остани, где си, па заборавај ме, као да ме ниси никад ни видеала!“

„Ја те не могу заборавити, — не, никада“, рече девојка уздишући.

„Па онда хајд' са мном! Ту је и мој брат, а и кола су ту; мој отац ће те радо примити“.

„Ах Боже мој, — зар да оставим моје родитеље, који су ме пазили као зеницу ока свога?!“

„Али знаш, како свето писмо вели: Жена да остави и матер и оца, и да пође са својим мужем“.

Мало после тога јурила су у сутону једна кола а у њима беху два млада човека и једна полуонесвешћена плачна девојка....

* * *

Мати и отац били су као скамењени, кад чуше за бегство своје кћери.

Плачући седела је тужно мати у куту собе јој, а отац непрестано ходаше горе доле.

„Немам више кћери! Умрла ми је — још више него умрла! О седе власи, зар морадосте и ту срамоту доживети! Моје дете, моје јединче оставило ме и живи у кући мога највећег душманина! — Не требам је више, не знам за њу!“ — Тако је говорио ојађени отац.

Момче и девојче били су већ венчани, па мада је од венчања прошло доста времена, ипак отац није хтео да опрости својој кћери....

Једног дана дође једна сусеткиња усамљеној матери младе ускочнице, и на ухо јој нешто прошапта, а мати стаде које од радости, а које од бола плакати па утрчи брзо у кућу.

„Чујеш ли, Ђоко“, рече своме мужу, „наша Милица добила сина!“

Стари побледе, те стаде тамо-амо ходати, тешко дишући, брци му задрхтаху и тада махну главом и рече горко: „Ја немам више Милице, она је умрла за мене“.

Прође неколико дана и радост старе мајке претвори се у жалост, јер јој се кћи тешко поболела.

„Ђоко“, говораше тужно своме мужу — „наша кћи као да ће нас за навек оставити. Она не зна ништа за себе!“ И склопи руке пред неумољивим оцем. А њему очи потамнеше. Не мога ни речи проговорити, нешто га у

грлу стегло. На лицу му се видело, да се сам са собом бори. Зар он да иде у кућу свога непријатеља? За тим повика гласно, као да хоће сам себе да затуши: „Не, не, не могу јој опростити!“

Јадна мати није ништа друго могла, већ је плакала, па у себи се Богу молила за своје јединче, благосиљајући га. Та она није смела своме мужу да се противи.

Али Бог даде и Милица оздрави.

* * *

Приближавао се већ Божић, велики празник Христова рођења. Школска деца већ су увелико учила божићну песму: „Рождество твоје“, те у којој кући има школско ђаче, ту се већ сад чује певуцање те божанствене песме. Али у кући Миличиног оца не беше никога, који би бар и мало веселости унео. А како је пре друкчије било?! Пре је његова јединица ишла по кући певајући својим славујским гласом и спремајући за божићне благодане. А сад ова мртва тишина. Он је био сада сасвим усамљен. Та бојао се и самога божићног празника. А и како му је тешко било, кад је погледао оно тужно лице своје жене. Какве је муке она морала трпети? И доиста трпела је муке паклене. И свака права мати за своје дете осећа бар један део од онога, што је осећала Мајка Божја, кад је видела свога сина на крсту разапетог. Матерински бол јесте највећи, најузвишенији бол. Али и стари ратар, Миличин отац, трпео је много! Та зар Милица није и његово дете, као и њено?

Бадње вече... У селу влада свечан мир и тишина, који овде-онде тек прекине лавез паса. Звезде небом трепере у најлепшем сјају,

као да и оне очекују рођење Христово. Небесна мирноћа разастрла се широм света, јер на тај дан је свевишњи Творац излио највећу благодат на човечанство, јер му је дао свога сина: Спаса човечјег.

У свакој кући искупили су се укућани, да проведу заједно Бадње вече у миру и тишини, те да простиру сламу божићну по читавој кући, да се знаде, да је Божић ту. Са свију страна чују се пушке: знак, да је слама у кућу унесена.

Стари ратар је био још увек тужан, па рече само: „Жено, упали свећу па унеси сламу! — О Божићу, Божићу! Како си ми иначе мио био, а како ћу те сада жалосно провести!“

И затим узме мало сламе и метну је на сто и под божићни колач, па онда орасима унакрст прекрсти собу. Жена стајаше поред њега бледих образа и сва уплакана. Он је погледа. И њему је тешко било, срце му се стегло од бола. Та где је сада његова кћи? Али ипак се мало прибра и разастре сламу по соби. Једна суза му се скотрљала низ образ, па од бола уздрхталим гласом поче да пева: „Рождество твоје, Христе Боже наш...“

На један мах зачу пред својим вратима плач малог детета. Зачу неке брзе кораке. Старац задрхта. А старица појури к вратима, која се у тај трен отворише. У вратима је стајала уплакана Милица с малим синком јој на рукама а иза ње се указа муж јој.

„Бабо! Нано! Оппростите ми, јер без вашег опроштаја не могу Божић да проведем!...“

* * *

Напољу се чуло живо пуцање, вертепаши у пролажењу певаху: „Рождество твоје“

а у соби држао је стари отац своју јединицу ћерку у загрљају, благосиљајући је и блажено посматрајући свога маленог унука, док је стара мати држала за руку зета свога, лијући сузе највеће материнске среће:

„Нека је слава Богу на висини и мир међу људима на земљи“.

Црни хлеб.

сама сам имала једанпут прилике, да посетим један рудник, па стога и ја могу нешто из свог искуства о том рећи.

У шест сахата у јутро спушта се једна група људи доле у рудник, и одатле се враћа тек у шест сахата у вече, а друга се спушта опет у шест сахата у вече и излази у шест сахата у јутру, јер се у руднику дању и ноћу ради.

Треба само себи замислити то путовање у дубоку мрачну подземност, све даље од површине земаљске и од својих милих на дому, а из белог дана у црну ноћ. По гдекојем је то последње путовање, јер се одоздо враћа натраг сав раскомадан или смрвљен или угушен, а за тај опасни рад, за рад, при којем радницима виси живот о концу, добијају јадни рударски радници цигло 1 фор. 50 поч. до 2 фор. наднице.

У том руднику, што сам га походила, угаљ је доста помешан са земљом, а то му отежава вађење, због чега је исто не само опасније, већ и скупље, пошто се морају руднички ходници, откуд се угаљ вади, подупрети стубовима за то нарочито направљеним.

Пре две три године копали су ту угаљ

три радника, један напред а остала двојица мало даље иза њега.

На један мах одвали се велики комад над њима, и док су се стражњи хитрим скоком спасли, дотле је онај први сав засут био, само му је глава малко вирила. Ужасне је муке трпео тај сиромах радник, јер је ода свију страна притешњен био земљом и угљем, те је тешком муком дисао; и тек га након тродневног мучног рада могаху ослободити, јер испочетка, колико год су опкопали били, толико је опет надошло угља и земље. За све то време молио је јадник, да га ма ко убије и тако од мука спасе.

Кад су га откопали, онесвеснуо је, и тада тек приметеше, да је за та три дана оседео.

Један млад радник, отац двоје деце, буде наскоро од једних кола што у руднику угљавуку, на двоје пресечен. Његова удовица са своје двоје сирочади добија сада месечну припомоћ од 8 фор. То им је сва награда за њиховог изгубљеног хранитеља и бранитеља.

И таквих несрећних случајева у рудницима има много, али то силом забашурује управа рудника. Но треба само загледати гробља рудничка, па ће се одмах видети по оним многим гробовима, како радници у рудницима умиру као мухе, и тада се тек може увидети, како је доста угљених парчади, који нам пријатну топлоту дају, орошено крвљу унесрећених радника и сузама њихових породица натопљено.

У руднику самом је велика врућина, те су радницима прса и руке голе, па изађу ли горе на хладан ваздух, тада врло лако добијају грудобољу или друге какве болести, које многе раднике упропашћују. Томе доприноси и ваздух, који је у рудничком окну доле пун угљеника, а тако исто и прашине од угља. Велико је зло за раднике и нека врста очне болести,

од које радница по рудницима пате. Та болест настаје отуда, што рудари раде у тами поред чкиљавих светиљака, које због самог угљеника а у недостатку кисика рђаво гори, а и што радници увек при раду у вис морају да гледе.

Рудари су ваљада најпобожнији људи на овом свету, и свагда, пре него што ће се спустити доле, у мрачне и опасне просторије подземне, помоле се топло Богу и један другом пожели: „Срећно нам било“. Католички радници имају уз то и своју заштитницу, св. Варвару, а да ли и рудари Срби православни имају заштитника свога, није ми познато.

А рудари и имају зашто побожни бити, јер у тој страховитој дубљини очекују их многи непријатељи њихови: *угљеник, праскави плин (гас), вода и рушење стења и земље.*

Кад човек погледи оне црне, у зноју окупане прилике, које се не устручавају, да више стотина метара оду под земљу и свој живот на коцку метну само да себе и своју породицу исхране ма и злехудо, тада им се мора дивити и поштовати их, па им у сваком погледу на сусрет изаћи, *јер човечја је крв свакако најскупиља ствар на свету*, а то они дају и жртвују за свога господара. И ако радничко питање није ни изблизу решено, то је питање рударских радника најжлост најмање решено

* * *

Кућна играчка је. Дугачак сто је постављен и украшен сав цвећем. Дворана је осветљена електричном светлошћу. Најлепшим јелима је богати домаћин — власник рудника једног — угостио своје госте, а посуђе је од најфинијег порцулана. Фебруар је, па ипак су ту ране брескве из Италије и грозђе из Африке, од којег само један килограм стаје 16 круна.

Шампањско вино се из финих дугуљастих чаша пије у изобиљу, а чаше се не штеде. те много од њих буде разлупано.

Домаћин прегледа дугачку софру па у себи премишља, чим би још могао да изненади своје госте, и онако већ врло богато и раскошно угошћене.

Слуга опет пази на пећ, да буде топла. Сад спусти унутра један велики комад угља, а тај комад угљени, колико је тврд и црн, ипак је био *самртна постеља* једног сиромашног радника, оца више деце, и мужа сад уцвељене жене, јер баш кад га одвали несрећни радник, сруши се над њим много угља и земље и пригњечи га. *Последњи уздисај његов дотакао се баш тог угљеног комада, па као да је тај уздисај камен угљени у себе и примио, јер стаде га праска у топлој пећи.*

За столом су седеле и богате госпође. Једној око врата треперили су ђердани бисерни низом напизани, а сјала су зе зрна бисерна као *какве залеђене сузе.*

У то доба некако али пред Божић седела је жалосна удовица унесрећеног радника крај сиромашне вечере са своје шесторо сирочади. Свима је тешко, горко било, јер не имадоше више свога хранитеља. Сиња кукавица, удовица, мисли и мисли на свога мужа, а *суза јој сузу на лицу* достиже, па се роне на груди јадне жене, а ту сјаје и трепере и лепше и узвишеније од зрневља бисерова на врату богаташице, која је може бити већ давно — *заборавила плакати.* А како је тек сиња кукавица провела Божић са шесторо сирочади своје? Горко, у сузама и бризи највећој.

— — — — —
— — — — —

И колико пута чека жена на мужа, мати на сина са зебњом у срцу, да се врати са

рада из рудника, а ако само мало радници задоцне, тада сви претрну и боје се, да се није што зло догодило, а несреће се по рудницима тако често догађају.

Још да није рођења Христова, иза којег долази Ускрс, да није човеку сиромашном и страдалнику наде, да ће иза рођења Христова доћи Ускрс, бољи дани, он би клонуо, но нада, чврста воља, држи га, челичи:

„Христос се роди, ви, који сте мали!“

Последње Бадње вече.

великим градовима изгледају дућани и тргови о Божићу необично. Под шатрама и у дашчаним продавницама, где се најлепше ствари продају, можеш поред фино обучених госпођа видети и сиромашне жене, које у себи рачунају и премишљају, како ће и шта ће још купити за оно неколико уштеђених новчића. Још више можеш видети деце, која се око продавница окупила, па са насладом посматрају оне лепе играчке и друге лепе ствари.

Спустило се већ вече; светиљке на улици беху упаљене и осветљаваху онај силни и разноврсни свет, који је тамо амо ишао и још понешто за Божић куповао.

Међу пролазницима налазило се једно дете од својих осам до десет година. У лицу беше бледо и изнурено, а у телу беше мршаво и јадно. Одело му било и сувише лако према зимњем времену, па зато се могло по кад и кад приметити, да на мах задрхта; једном речју његове хаљине, његова клонулост, његове велике жудне очи, из којих је вирила нека тајна жалост и брига, све је то казивало, да је то бедно дете — *сироче*.

Његов отац био је радник у некој твор-

ници, па је пре више година умро, кад је он још мали био; он га је врло мало упамтио; он се само тога добро сећао, како је његова мати тада непрестано плакала и јаукала, сећао се, како га је једне вечери узела на своје крило милујући га по бледом образу и како се заплакала, када ју је запитао за оца, којом приликом му је рекла: „Твој мили отац је тамо горе на небу, а на земљи ти је остала само твоја јадна мати!“

И тада је зачуђено погледао горе к небу, камо је мати прстом упирала, а изгледало му, као да материне речи потврђују и трепераве звезде.

Али пре неколико месеци морао је и своју милу матер да испрати онамо, где је почивао вечним санком његов бабајко, а за сиромашним самртним ковчегом иђаху он и његова тетка, сестра матере му. И кад његову добру матер у гроб спустише, тада хтеде и он за њом у гроб, јер му дође тако, да своју матер не могаде ни мртву саму оставити, иако је она тако на њега заборавила и оставила га самог на овоме свету без игде иког. Оно није ни слутило, како је матери његовој тешко и претешко било умрети, јер је она морала њега да остави самог, незбринутог, да се пребија од немила до недрага.

Тетка његова волела га је и није била без срца, али све узалуд, кад је и сама била врло сиромашна, да није могла ни крај с крајем да ухвати, а уз то је имала много деце тако, да је и сам приметио, да је њој на терету. Па зато је и отишао данас од ње, сад пред Божићне благодане, па се налазио на тргу, где се продају за Божић разне ствари, да би могао који новчић заслужити носећи разне ствари онима, који су такве ствари покуповали: та њему су биле потребне ципеле; што их је на

ногама имао, биле су сасвим подеране, те је скоро босом ногом газио по снегу.

И тако је, иако скроз озебао, био заслужио нешто ношењем ствари, јер су се многих сажалили и дали му, да заслужи, кад су видели, како јадно и жалосно изгледа у лицу и оделу.

Бадње вече је наступило и невољно дете једва се на ногама држало које од умора, а које од зиме, али још једном хтеде, да помотри све продавнице, па да види, каквих све то ствари има за Божић. И уморно седне на подножје једног споменика, који је био усред трга, па одонуд посматраше све. Виде, како радосна деца иду кући са својим матерама, које су за њих разних божићних поклона накуповале. На један мах осети, као да га нешто у срце текну; осети, да нема ни оца ни мајке, да не зна ни за радост ни за весеља, да за њега нема ни Божића; нешто (а шта је то, ни сам није знао) вукло га је, да и он ужива бар мало весеља, мало среће.

Видео је силне дрвене продавнице сјајно осветљене, видео је многе лене послastiце, позлаћене орахе и јабуке, велике дрвене коње за љуљање, праве гвоздене железнице и пивска кола са бурадима, све се то сјајило и блистало, те га сасвим занело. Али сав тај сјај не мога он никад имати, јер то су само она деца могла добити, која имају и оца и мајку. А он? Где је његов отац и његова мајка?

И нехотице погледа на небо.

И где, — како се тамо горе засјаше и затреперише звезде сјајем необичним, као да јадном детету дају знак, као да се на њега осмејкују; ох, та тамо је горе његов мили отац и његова добра мајка. А данашње Бадње вечери послаће мила Бога доле на земљу многе анђеле, који тако лепо поје, да човек постаје

сав блажен; та можда ће и к њему један анђео доћи, и поздрав му од родитеља донети. Ох, па кад би га анђели уз то још понели горе, јер овде му је тако хладно, тако зима, нико се на њега не осврће, и нико се за њега не брине, сам самохран је на овоме свету, јер нема оца, који би се бринуо за њега и нема мајке, која би га неговала и угађала му, а тамо на небу горе зацело је све лепше и преко целе године је топло, и не би морао дрхтати од зиме, па би га и отац и мајка у наручја своја дочекали. И нехотице склопи руке и подиже их горе к небу молећи се, а сузе жалоснице облише му мршаво лице. „Мили Бого“, шапутало је јадно дете, „тамо горе за јамачно су моји родитељи, па пусти и мене к њима“!

У један мах као да не осећаше хладноћу, и мада су му се сузе на образима смрзавале, ипак му је много лакше око срца било, него икад досад. Више му није било зима, он је видео само блистави божићни трг, видео је само у сну људе, где иду, видео коње, који му се учинише, да се љуљају, па и железнице, где се крећу.

Грчевито и с тешком муком подигао је главу горе према звездама посматрајући их нетренимице.

Тада учини му се, као да се звезде покрећу и поскакују, као да се сјајна звезда другој пажљиво с пута уклања, да се не сударе. На један мах зачу се јасан звук са ноћњег неба, и зачу се широм васелене; и јекну чудновата дивна свирка, а са отвореног неба спушташе се безброј анђела. А тамо сасвим иза последњег анђелка спазио је несрећни дечко своју мајку, где му руком маше смешећи се на њега.

Анђели су све ближе долазили, певанка и

свирка све се лепше чула, а по небу сјајне звезде се окретаху унаоколо.

Малиша се све боље осећао. Ох, како му је било лако и добро!.. Анђели га већ обле-таху. Један је држао дрвеног коња, други опет многе позлаћене јабуке и орахе, а трећи велику, праву правцату железницу.

Сви су имали пуне руке ђаконија и игра-чака за добру децу. А најлепши анђелак пружи му руку и обећа, да ће га одвести његовим родитељима. И он га заогрну белим топлим огртачем, а затим га узне на руке и полети с њим све брже и брже горе к небу....

* * *

Један стражар нашао је онесвесло смрзло дете на каменитим степеницама код споменика на тргу. Добровољно друштво за спасавање однело га је у болницу, где покушаваху да га оживе.

И јадно дете је дошло к себи, али три дана провело је у највећем бунилу спомињући непрестано оца и мајку своју, и пре но што је Божић прошао, испунила му се жеља:... отишао је Богу на истину, а у наручја милих својих родитеља.

Божићни поклон сиромашног детета.

то ћу овде приповедати, мала је, кратка прича, али истинита, а догодила се пре три године у једном великом граду, у граду, где је врло лепо, где има вазда кућа, које су тако високе, да се готово човеку чини, да под небо иду, где изгледа као да су власници кућа хтели да знају, шта се изнад облака догађа. Шта више и у предграђу изгледају такве куће на први поглед врло лепе, па би човек чисто помислио, да ти скупоцени станови скривају у себи само срећу, задовољство и весеље. Али каква обмана!... Нижи катови су споља понајлепше украшени, а виши катови су увек простији, обичнији: прозори су ужи, собе ниже, све је дакле мање и сиромашније на горњим катовима. А како је тек зими ту горе хладно, јер зидови су тањи а прозори и врата рђаво су удешени, те ветар пропирује! Али за сиромашне људе и то је — „доста добро“, јер они и онако плаћају мало.

Колико и колико пута станују овде људи, који не знају, хоће ли сутра имати шта да једу, а не још да имају и да плате за стан. Ту може човек бити у највећој сиротињи и невољи, а да се нико не нађе у помоћи.

* * *

Баш тако је било у једном предграђу једног великог града. У једној од кућа, у којој је било тридесет разних кирајџија, становао је на петом кату у једној собици и кухињи сиромашак вртарски помоћник са женом својом и дететом.

Та породица је спадала међу оне, које нису знале, шта ће им сутрашњи дан донети, да л' ће имати што јести и од чега живети.

Било је од прилике десет година, како се њих двоје узели; он је био сиромаш а и она, али обоје беху млади и здрави и хтедоше да заслуже свој хлеб. После две године добише сина и сада жена више није могла ићи на посао, јер ко би иначе пазио на дете у великој вароши, где сваки за својим послом иде и где је у истини време новац!

У великом граду неће нико ником забадава што да учини; чим ма и најмање кога послужи, одмах пружа руку и тешко оном, који тада не да доста. И због детета било је већ теже живети. Станарина је била велика, и ако су на крају града становали. Живот је био врло скуп, мада су се злехудо хранили. Меса су ретко кад и видели на свом столу. Станарину су плаћали сваког месеца, тако им је било лакше, али мало помало, па нису могли крај с крајем да хватају, те су морали већ и залагати помало од својих најпотребнијих ствари, само да скуцкају станарину. Али још веће зло наступи, кад се муж разболи, те изгуби своју службу, коју је као вртарски помоћник имао. И у тим по њих несрећним данима морали су да продају комад по комад свога намештаја, па и својих хаљина, јер они не моглоше као сиромашни људи сачувати беле паре за црне дане: они живљаху од данас на сутра.

И наступи црна страна брачног живота, који им је испочетка тако диван изгледао.

Муж је лежао болан, преболан у постељи и морао је, ма како да му је тешко било, да пази на мало дете, јер жена је ишла да тражи посла, па је нашла овде-онде да пере рубље. И с тешком муком су се могли да издржавају, а станарину су плаћали опет продавајући понешто од намештаја као и пре.

Једва једвице буде мужу боље, али се морао још увек чувати. Било је крајње време, да и он потражи посла, јер жена не беше више кадра, да подмири све потребе својом заслугом.

Мали дечко је растао у највећој оскудици, коју је трпела цела породица. Колико и колико пута је искао само мало хлеба, да заложити глад, но и то не доби — јер немадоше. А колико пута је гладан легао и колико пута је видео, како се роне сузе преко бледа и снуждена лица матере му, која би и живот свој жртвовала, само да може своје дете нахранити, да се глађу не пати! Али залуд. И колико пута је чуо и и то, како је отац остао без службе и како је тешко сталну службу наћи, јер нема никога у грдосији од града, да га препоручи, и како му је од болести слабом тешко ићи на надницу. Па још кад би и наднице сваки дан било! У таким приликама дорасте дечко до осме године. Било је то врло добро дете са великим тужним очима и меким, осетљивим срцем, које би тако радо својим родитељима помогло радити само кад би могло.

У то наступи зима најљућа — за сиромашне људе таман гроза и страх.

У децембру поче да пада јак снег, и мали дечко зачу у вече, кад је морао од хладноће у кревет да се склони, како му отац матери говори, како ће се сутра пријавити, да чисти снег; и ако буде среће, те га приме, тада ће

доиста посла добити. Он слаб, болешљив човек, па да читав боговетни дан снег чисти на цичи зими!

Мати му је тада дубоко и тешко уздахнула.

„Да, ми опет требамо угља... а треба да купимо и маломе ципеле, он иде скоро бос“.

И тако се приближаваше Божић.

Једног дана дође дечко из школе и чекаше код домара на своје родитеље, који као обично не беху код куће, већ су били на послу или су га тражили. Он није хтео горе у стан, јер је тамо ужасно хладно било. У неке дође мати прва кући, и она уђе домару да запита, да ли јој се синчић вратио кући и да ли је горе у стану.

„Уђите само унутра“ — рече јој домар — „имам Вам и онако нешто рећи... Знате, мој господар се врло љути на Вас; станарина није већ два месеца плаћена, па он хоће првог јануара да Вам откаже. Гледајте, па скуцкајте станарину, јер се иначе морате селити“.

И кад је тада ишла горе уз оне силне степенице, чуо је мали матер своју, где за себе говори: „Благи Боже, овако се не може више издржати...“

Тешком муком попне се у свој стан са синчићем својим, који се одмах у хладну постељу шћућурио, не би ли се како згрејао, а она је утонула у тужне мисли и поче затим тихо јецати.

Малишану се срце у грудима грчило и стезало од туге и жалости и осетио је истинитост материних речи...

„Овако се више не може издржати“.

*

Било је баш после подне на Бадњи дан; тога дана је отишао само отац на надницу. Па и мали је био код куће, заједно с матером,

која је почела да спрема сиромашну вечеру за Бадње вече. Била је жалосна, што није могла своме синчићу ни најмањи поклон за Божић да купи, па ни ципеле, које су му преко потребне биле. Дете је седело у прикрајку и посматрало са разумним очицама своју матер. Само по каткад би се сетило оних многих лепих божићних ствари, које је видело у разним изложима. „О, та ко ће све те ствари добити?“ — Да, али за њега и његове родитеље не беше више среће на овоме свету... Често пута је мати његова тако говорила.

У том се зачуше кораци на ходнику. То беше отац, који је још жалоснији изгледао, по иначе.

Отац и мати су у кухињи нешто тихо разговарали а он пође к њима, како би нешто чуо, јер се бојао нове несреће, пошто му се отац раније вратио кући, но другом приликом.

„Ко се у несрећни час родио, тај не може никада среће имати....“ рече отац. „Ето, сад би могао добити тако лепу службу у мојој струци, па да је одмах од првог јануара и наступим, али ето и ту запреке; а због чега?... Због детета, јер господар ни на који начин не трпи децу. С нама би био довољан, али неће да нас прими због детета, мада сам му говорио и доказивао, да је наш синчић мирно, добро, благо дете, али он не хтеде никако пристати. Тако ћемо и опет морати остати, где смо, да се и падаље патимо, као и досад“.

Малишан задрхта. Зар због њега, због њега, да не може добити једва нађено место његов добри отац?!

Па зар да се због њега пате и даље његови добри родитељи.

И он је размишљао непрестано, како ту да се помогне. Е, кад не би само он на свету био! И поглед му паде на тугом скрхане родитеље своје.... Ах, кад не би њега на свету било, одједном би се спасли његови мили родитељи од беде и невоље.... Али зар баш мора он на овом свету бити? Коме је још нешто до тога стало!?

И њему сину нешто кроз главу... разрогаченим очима погледао је и оца и матер своју, а затим тихо отиде у собу — до прозора. И отвори прозор... попе се брзо горе... један скок — и малишана не беше више на овом свету...

Доле у дворишту лежао је сав изломљен, без живота.

